

MERCÈ ROCA ROUMENS

(21 d'abril de 1947 - 30 de desembre de 2014)

*Quamuis saeva mors properans rapuerit tuam uitam, Mercè, illustris et cara
magistra, memoriam tuam amici, collegae et alumni perpetuo servabunt*

Mercè Roca ens va deixar a les acaballes de l'any 2014. Dissortadament, la mort ens l'arrabassà just quan millor estava, il·lusionada amb tot el que feia, vital com si acabés d'arribar per primera vegada a la universitat.

Formada a la Universitat de Barcelona, on fou deixeble dels professors Joan Maluquer de Motes i Miquel Tarradell i on es va llicenciar en Filosofia i Lletres l'any 1970, començà la seva carrera acadèmica com a professora ajudant de Prehistòria (1970-1972) i d'Arqueologia (1972-1974); posteriorment, professora adjunta interina de Prehistòria (1974-1978) i d'Arqueologia (1978-1979). L'any 1975 es va doctorar amb premi extraordinari amb la tesi titulada: *Aportación al estudio del poblamiento romano en Hispania: centro de producción de sigillata en la Bética*, dirigida pel professor Tarradell.

L'any 1979 va guanyar per oposició una plaça de professora adjunta a la Universitat de Granada, on va romandre fins al 1988. La llarga estada a la Universitat de Granada servirà per a enfortir la seva relació amb una figura carismàtica de l'arqueologia hispànica, el pare Manuel Sotomayor, i per a continuar la seva recerca en el camp de la ceràmica romana, de la qual mai no s'apartarà. De fet, les seves darreres publicacions reprenen les sigil·lates del taller d'Andújar. La Universitat de Granada es va convertir en la seva segona casa i la llarga estada hi fomentà vincles fermes, però el desig de tornar a l'*alma mater* la portà a concursar a una plaça de professora adjunta a la Universitat de Barcelona. Era l'any 1988. Paradoxes de la vida!, vaig estar en el tribunal d'aquella oposició, jo, tot just estudiant quan ella era professora ajudant de la càtedra de Miquel Tarradell. Poc després, competiríem per una càtedra a la mateixa Universitat. Mercè Roca guanyà l'oposició i va ser la successora del professor Tarradell. Poc temps després, també compartiríem neguits com a membres en tribunals d'oposicions.

Mercè Roca publicà la seva tesi doctoral amb el títol *Sigillata hispànica producida en Andújar, Jaén* (1976), tot iniciant un llarg camí de recerca sobre la ceràmica romana, fonamentalment les sigil·lates, que la convertiria en un referent tan dins com fora del nostre país. Li va preocupar, de manera molt especial, establir els orígens i la cronologia de les produccions hispàniques. En aquest sentit, seran essencials els treballs a Andújar, a partir dels quals proposarà, a principis dels anys vuitanta, una filiació itàlica per a les produccions andaluses, i relativitzarà així la influència que podia haver exercit la terra sigil·lata gàl·lica en els moments inicials de la producció hispànica. Va proposar, a més, una nova cronologia per al començament de les hispàniques. Els resultats de la seva recerca queden reflectits en les publicacions d'aquells anys: «Sigillata importada y nuevas formas en Terra Sigillata Hispànica producidas en Andújar. Puntualizaciones cronológicas referidas a la actividad inicial del alfar» (CPUG, 1981), «Terra Sigillata Hispànica: una aproximación al estado de la cuestión» (CPUG, 1983) i, amb M. Sotomayor, «Los alfares romanos de Los Villares de Andújar (Jaén). Campaña 1981» (NAH, 1983). Aquestes publicacions han estat seguides per un extensíssim nombre de contribucions sobre les ceràmiques sigil·lates. En destaquen particularment: «Reflexiones acerca de las estructuras de producción de sigillata en el centro de Andújar» (*Terra Sigillata Hispànica: estado actual de la investigación*) (Jaén, 1998: 105-121), i *Terra Sigillata Hispànica. Centros de fabricación y producciones altoimperiales* (Málaga-Jaén, 1999), que va editar amb M.I. Fernández i on veié la llum el seu llarg text, juntament amb M. Sotomayor i M.I. Fernández, sobre «El centro de producción de Terra Sigillata Hispànica de Los Villares de Andújar (Jaén)» (p. 19-60). Pocs anys després publicà «Ciudad y producción de sigillata en la Bética» (*Estudios sobre las ciudades de la Bética*) (Granada, 2002: 325-340), «Terra Sigillata Itàlica» i «Terra Sigillata Sudgàlica» (*Introducción al estudio de la cerámica de mesa romana. Una breve guía de referencia*) (Málaga, 2005: 79-111 i 112-136). Edità conjuntament amb X. Nieto, A. Vernhet i Ph. Sciaux *La difusió de la Terra Sigillata Sudgàl·lica al nord d'Hispania* (Barcelona, 2005) i «Producciones de sigillata en Hispania» (*Territorio e produzioni ceramiche*) (Pisa, 2006: 347-354). En els últims anys s'han editats diversos volums; Mercè Roca, juntament amb J. Principal, publicà *Imitatio*

Vasaria. Las importaciones de vajilla fina de imitación en la Citerior en época tardorrepublicana y altoimperial (Tarragona, 2007) i «Producciones de Terra Sigillata Hispánica» (*Cerámicas hispanorromanas. Un estado de la cuestión*) (Cádiz, 2008: 347-354); juntament amb V. Revilla, *Contextos cerámicos y cultura material de época augustea en el Occidente romano* (Barcelona, 2011) i molt recentment, amb M. Madrid i R. Celis, *Contextos cerámicos de época altoimperial en el Mediterráneo occidental* (Barcelona, 2013). Precisament dins d'aquest volum va publicar amb J. Buxeda i M. Madrid «El centro de producción de *Terra Sigillata* Hispánica altoimperial de Andújar. Nuevos datos y algunas puntualizaciones a partir del estudio de un lote de moldes». És una nova aportació que tanca el cercle de la seva relació, llarga i fructífera, amb les sigil·lates hispàniques i el taller d'Andújar. S'ha convertit en la seva última publicació sobre el seu estimat Andújar; de ben segur en tenia altres de previstes.

Si bé la major part de la seva trajectòria científica va estar encaminada cap als estudis ceramològics i majoritàriament en torn al centre productor d'Andújar, els seus horitzons de recerca varen ser molt més amplis i diversificats. L'urbanisme i arquitectura romanes han estat l'objecte de la seva recerca, però també de la docència, i ha format nombroses generacions d'alumnes. En aquest sentit, cal tenir presents quatre noms sobre els quals Mercè Roca va treballar i que va estimar: Granada, *Tarraco*, *Pollentia* i *Cosa*, a la Toscana. Tot just a principis dels anys vuitanta, ja a la Universitat de Granada, mantingué els seus vincles amb Catalunya i acceptà el repte que li posà l'acabat de néixer Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya: iniciar l'excavació i l'estudi del teatre de Tarragona. Era un repte per la seva monumentalitat i perquè calia demostrar la seva vàlua com a part important del patrimoni de la ciutat romana de *Tarraco*, tot i el seu lamentable estat de conservació, conseqüència de les vicissituds del monument en els anys precedents. Eren uns moments difícils per a l'arqueologia tarragonina i per a l'arqueologia urbana en general al nostre país. Vull recordar aquí el paper clau del sempre estimat Xavier Dupré, que en aquells anys començava una autèntica missió, la d'ordenar i gestionar el convuls patrimoni arqueològic de Tarragona, tasca que a l'època semblava gairebé impossible i en què una de les puntes de llança eren els tres grans edificis d'espectacles de l'antiga *Tarraco*: el circ, l'amfiteatre i, com no, el teatre. La intervenció de Mercè Roca en el teatre serà curta en el temps, entre el 1982 i el 1984. Fruit de la recerca sobre el teatre de *Tarraco*, hi ha dues publicacions: una, conjuntament amb R. Mar i J. Ruiz de Arbulo, «El teatro romano de Tarragona. Un problema pendiente» (*Cuadernos de Arquitectura Romana 2. Teatros romanos de Hispania*) (Murcia, 1993) i l'altra, amb el mateix Ruiz de Arbulo i M. Díaz, «Un contexto cerámico de fines del siglo I a.C. como relleno constructivo de un almacén portuario localizado bajo el teatro romano de Tarragona» (*Contextos cerámicos y cultura material de época augustea en el Occidente romano*) (Barcelona, 2011: 222-261).

Mercè Roca, com a deixeble de Miquel Tarradell, hi col·laborà i el succeí en la codificació, juntament amb A. Arribas, dels treballs arqueològics a la ciutat de *Pollentia* a l'illa de Mallorca, tot un referent per a l'arqueologia romana de la Mediterrània occidental. La seva presència a mitjan anys noranta dóna continuïtat als treballs, així com un nou impuls a la recerca i al coneixement de *Pollentia*. Les excavacions i la recerca es veuran reflectides

en diverses i successives publicacions, fruit de tot un equip: «Un conjunt de materials d'època tardo-republicana de la ciutat romana de Pollentia (Alcúdia, Mallorca)» (*Pyrenae* 24, 1993: 227-267) i «Resultat dels treballs d'excavació a l'àrea central de la ciutat romana de Pollentia (Alcúdia, Mallorca)» (*Pyrenae* 25, 1994: 215-224). Amb E. Subias publicà «La Casa dels Dos Tresors de Pollentia: una reflexió» (*Anuari de l'Institut Estudis Gironins* 25, 1997: 825-839) i, amb R. Mar, «*Pollentia y Tarraco*. Dos etapas en la formación de los foros de la Hispania romana» (*Empúries* 51, 1998: 105-125).

Va tenir també una estreta relació amb Itàlia, ja des de la seva etapa de formació, quan la majoria dels joves arqueòlegs de la seva generació havia tingut contacte amb Nino Lamboglia a Bordighera, al cèlebre Istituto Internazionale di Studi Liguri. Però serà molt temps després, just al tombant de segle, quan, juntament amb Ricardo Mar, Fausto Zevi i Manuela Martins, emprendre un ambiciós projecte en el Palatí, a Roma. L'any 2006, Mercè Roca inicià el que seria el seu darrer gran projecte: les excavacions a la ciutat de Cosa, al sud de la província de Grosseto, codirigides amb María Isabel Fernández García, de la Universidad de Granada. Encara que tenia el suport i l'ajut del Ministeri de Cultura per a aquesta tasca, tots recordem que l'any 2006 la desapareguda Conselleria d'Universitats —el DURSI— de la Generalitat de Catalunya va endegar una operació sense precedents al nostre país. Dissenyà un pla per a donar suport als equips de recerca arqueològica de les universitats i instituts per tal d'ampliar els seus camps tradicionals d'investigació, tot assegurant el finançament durant tres anys a fi i efecte d'emprendre nous projectes a l'estranger. El fet era absolutament insòlit a les nostres contrades; malauradament, no va tenir continuïtat. Un dels equips que es va acollir a la convocatòria fou el de Mercè Roca. Així va començar la seva darrera aventura científica. Recordo perfectament la vigília del primer viatge amb tot el seu equip, el nerviosisme, perquè tot anés com havia programat, i la il·lusió com si fos la primera experiència. La feina feta és molta i les expectatives del projecte del tot positives, però la seva mort sobtada no li permetrà reblar el clau i oferir-ne les conclusions. De ben segur el seu equip ho farà. Testimonis de la recerca duta a terme són algunes publicacions que han anat sortint a mesura que avançava el treball de camp i que M. Roca publicà juntament amb M.I. Fernández García i P. Ruiz Montes, com ara: «El proyecto de intervención arqueológica en la ciudad romana de Cosa (Ansedonia, Toscana, Italia)» (*CVDAS* 7/8, Jaén, 2006-2007: 91-106), «Orbetello (GR). Excavación en la *insula* O-P/4-5 de la ciudad romana de Cosa» (*Notiziario della Soprintendenza per i Beni Archeologico della Toscana* 3/2007, 2008: 480-485), així com els resultats publicats a *Excavaciones en el exterior. Informes y trabajos* de l'Institut de Patrimoni Cultural d'Espanya (Ministeri de Cultura) amb el títol «Cosa. Arqueología de un enclave comercial mediterráneo» (2007, 2008 i 2009).

Mercè Roca va dedicar la seva vida a la recerca i a la docència universitària. Són més de quaranta anys! Moltes generacions de llicenciats varen rebre el seu magisteri a les aules i al camp, primer a Barcelona, després a Granada i un altre cop a Barcelona, sempre procurant donar la millor formació als seus alumnes, mantenint l'interès per l'Arqueologia Clàssica —fonamentalment en tot allò que fa referència a l'antiga Roma— que la conduïren a formar nombrosos doctors al llarg dels anys.

Aquesta intensa activitat anava acompanyada d'un ferm compromís amb la universitat que la va portar a participar en tasques organitzatives, sovint poc agraiïdes. Mercè Roca va dirigir els departaments de Prehistòria i Arqueologia de Granada, primer (1979-1985), i, després, el de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la nostra universitat (1991-1994); va participar en nombrosos tribunals d'oposicions, passant per multitud de comissions avaluadores, com l'ANEP, CONACIT, AGAUR o AQU, entre d'altres, i sempre ho va fer amb un gran sentit de la responsabilitat. Probablement sigui una de les persones de la seva generació que hagi format part de més tribunals per a la selecció de professorat universitari. Vaig compartir alguns d'aquests tribunals amb ella. Moments bons i moments molt dolents; hores tancats discutint amb la necessitat d'arribar a un veredict que fos el just, permanentment amb un nus a l'estómac, perquè sabíem que només hi hauria un guanyador i, en conseqüència, perdrien candidats que probablement també mereixien guanyar; però el BOE és implacable: un, només un; dos, només dos... així sempre. La Mercè Roca, concentrada, intentava controlar totes les variables, que no s'escapés cap detall; així fins al final, quan ens deixàvem anar i fluïen les anècdotes. Sempre discreta, mai no comentava res que no pogués comentar. Quan havia d'estar en una comissió avaluadora, era evident, perquè un cop més sorgia el seu sentit de la responsabilitat que la feia canviar d'actitud en el dia a dia. Estava preocupada, de cop desapareixia el seu caràcter obert i alegre, perquè era conscient que d'ella depenia el futur prometedor d'algun jove investigador.

No sé si podré —si podem— acostumar-nos a la seva absència. Passa el temps i continuo pensant que, quan surti del meu despatx, veuré la seva porta mig oberta i així sabré que és a dins, treballant o parlant amb alumnes o amb algú del seu equip. Passa el temps i sento que obre la porta del meu despatx i entra a donar-me una bona notícia, mai cap de dolenta, com sempre va fer la Mercè Roca amb la mirada plena de felicitat.

Mercè, et trobaré a faltar com ho faran els amics, els companys, els deixebles i els alumnes que has deixat!

Josep Maria Gurt i Esparraguera